
Braková četba byla oblíbená i před několika tisíci lety

Braková četba byla oblíbená i před několika tisíci lety

K létu patří knihy. Ať vám na dovolené bude dělat společnost severská detektivka, červená knihovna, nebo vesmírná přestřelka, nemusíte se za svou volbu stydět. Jak prozradila literární teoretička a básnířka Sylva Fischerová, literaturu, kterou můžeme označit za brakovou či populární, lidé četli již ve starověku.

Kniha Starodávňé bejlí. Obrysy populární a brakové literatury ve starověku a středověku kolektivu autorů z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ukazuje čtenářům, že zábavná četba není jen fenoménem několika posledních staletí. Pojmy jako brak nebo populární literatura můžeme použít i k označení děl mnohem starších. Texty, které měly za cíl čtenáře pobavit, vznikaly již ve starověkém Egyptě, antickém Řecku nebo Islandu dvanáctého století. Humorné momenty najdeme ale i v pašijových příbězích.

Literární bejlí, jak vlastní produkci kdysi nazval Josef Váchal, lze sledovat napříč všemi kulturami, zapomenutými i moderními. Nad těmi starými jsme se sešly s klasickou filoložkou dr. Sylvou Fischerovou.

Nejste jen filoložka, ale také básnířka a prozaička. Inspiruje vás akademické prostředí k vlastní literární tvorbě?

Určitě. Díky své práci přijdu do kontaktu s velkým množstvím textů, na něž bych jinak nejspíše nenašla. Starořecký korpus je navíc nesmírně bohatý, to by neinspirovalo jen naprostého tupce. Na nápady ale nemám žádný must, střádám si myšlenky a někdy to pak vyublá ven.

Loni jste vydala sbírku básní Světový orloj. Co chystáte nyní?

Pracuji na sbírce povídek. Mám rozepsanou dokonce i jednu z akademického prostředí, ale samozřejmě nevím, jak se povede – to se nedá nikdy říct dopředu, některé nápady nakonec nefungují.

Není pro vás jako autorku vaše akademická specializace přítěží? Za vším musíte vidět literární teorii.

Profesorka Jaroslava Janáčková mi jednou v tramvaji řekla, že se diví, jak ještě vůbec můžu něco psát. Nejlepšími příklady jsou ale J. R. R. Tolkien nebo Lewis Carroll, oba univerzitní profesori. Každý dnes ví, že Tolkien vycházel ze starších kultur, kterým se odborně věnoval ve své akademické činnosti.

Proč jste se rozhodla vědecky zpracovat právě brakovou a populární literaturu?

Byl to nápad kolegy Jiřího Starého, který se věnuje staroseverské literatuře. Protože jsme nechtěli zůstat jen u kultur, jež sami zkoumáme, oslovili jsme další kolegy. Celou skupinu zaštilil profesor Petr A. Bílek v rámci projektu PRVOUK. Bez jeho vedení by kniha nevznikla.

Kde má tedy kratochvilné čtení své kořeny?

Oproti běžnému přesvědčení si myslíme, že populární literatura vznikala už dávno. Podle obvyklých představ se ovšem začala objevovat až s nástupem průmyslové revoluce; ojediněle se setkáváme s názory, že se šířila s nástupem knihtisku, kdy lidé mohli knihy snadno a rychle rozmnožovat. Pokud ale odhlédneme od měřítka masovosti populární literatury, otevřou se dveře do vzdálenější historie. Fenomény, s nimiž máme co do činění v takzvané populární kultuře, můžeme najít už ve starověku a středověku napříč různými kulturami.

Byli jsme potěšeni zjištěním, že v tomto přístupu nejsme sami. Před několika lety publikovala anglická badatelka Nicola McDonaldová knihu Pulp Fictions of Medieval England a my jsme ji pozvali do Prahy na konferenci, která znamenala důležitý mezník při práci na naší knize.

Je hranice mezi brakovou a klasickou literaturou zřetelná, zvlášť když se bavíme o literatuře starověku a středověku? Nestává se, že vezmete nějaké z dnešního pohledu uznávané klasické dílo a řeknete „Ve skutečnosti tohle byla pokleslá literatura určená jen pro pobavení“?

Otázka klasifikace je pro nás skutečně ústřední, nevztahuje se ovšem jen k literatuře staré, ale i k té moderní. V úvodní studii publikace ukazují ve stopách Umberta Eca a amerického badatele Dwighta MacDonalda, že podle hodnotových kritérií neobstojí jako skutečná umělecká avantgarda ani Hemingwayův Stařec a moře, kniha vynášená snad na každém gymnáziu.

V naší publikaci se setkáme s díly, která splňují charakteristiku populární literatury, a přesto jsou mimořádně originální. Jde například o severské lživé ságy zpracované Jiřím Starým. Na severu existují různé typy ság: o těch lživých jsem předtím nikdy neslyšela a byla jsem fascinována tím, co všechno se do tohoto žánru vejde. Jsou plné nápadů a bizarností. Jiří Starý navíc ukazuje, že i co se týče práce s formulovým jazykem, jsou daleko nápaditější než ságy klasické. Ty přitom bývají označovány za díla vrcholných literárních kvalit. Obvyklý pohled, že braková či populární literatura je plná klíšé a floskulí, se ukázal jako spíše zavádějící. Chtěli jsme mimo jiné poukázat na to, že právě řada klíšé, téměř povinně opakovaných o tomto druhu literatury, je při bližším pohledu neplatná nebo minimálně sporná.

Jaký byl klíč k výběru témat?

Náš vzorek je bohatý, ale rozhodně ne vyčerpávající. Vynechali jsme například starověkou Čínu i další kultury. Cíleně jsme šli za kolegy z egyptologie, protože v Egyptě je dochován příběh o Sinuhetovi, jež proslavil Mika Waltari. Sinuhet představoval v podstatě školní četbu, na níž se písaři učili číst a psát, a zároveň byl ideologicky vhodný pro posílení egyptského státního zřízení i náboženství. Kolegové ale dále poukázali také na existenci Turínského papýru, který obsahuje i velmi lascivní vyobrazení. Ten sloužil nejspíše k pobavení písařské vrstvy a určitým způsobem podvrtně útočil na vládnoucí elitu. Celkově se ukázalo, že ideologie představuje pro valnou část, ne-li většinu populární či brakové literatury podstatný a skoro povinný rozměr.

Byla dřívější populární literatura, sloužící především elitám, kvalitnější než ta dnešní?

Abychom ji nepřečevali a zároveň nepodceňovali moderní dobu. Špatné texty vznikaly vždycky. Navíc nikdo – ani odborníci nebo lidé z branže – není schopen dopředu odhadnout, co bude lidem bavit, co je chytne. Kdybychom to věděli, nemuseli by v Hollywoodu točit pilotní díly seriálů.

Sylva Fischerová

Působí na Ústavu řeckých a latinských studií FF UK. Věnuje se řecké literatuře, náboženství a filozofii. Vedle odborných studií je autorkou několika básnických sbírek a také prozaických děl. V současnosti pracuje na své třetí knize povídek. Dlouhodobě spolupracuje s Jiřím Starým, se kterým vydala již několik odborných monografií jako *Původ poezie a Mýtus a geografie*. Jejich nejnovějším dílem je pak kniha *Starodávne bejlí. Obrysy populární a brakové literatury ve starověku a středověku*.